

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурсна процедура за заемане на академичната длъжност „професор” по научната специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията“, за нуждите на катедра „Общественоздравни науки“, Факултет „Обществено здраве“ при Медицински университет - Плевен, обявен в ДВ, бр.29/21.04.2015 г.

Кандидат: доц. Силвия Александрова - Янкуловска , д.м.н.

Рецензент: доц. Невяна Фесчиева, д.м.

Със заповед на Ректора на Медицински университет-Плевен №1477/30/07.07.2015 г. и на основание на протокол № 1/21.01.2015 г на НЖ съм определена да изготвя рецензия по конкурсна процедура за заемане на академичната длъжност „професор” по научната специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията“ за нуждите на катедра „Общественоздравни науки“ при Факултет „Обществено здраве“ на МУ-Плевен.

Единствен кандидат в конкурса е доц. Силвия Александрова-Янкуловска, дмн.

1. Кратки биографични данни и кариерно развитие на кандидатката. Родена е на 02.11.1972 г. Завършва медицина в МУ-Плевен през 1996 г. и от октомври същата година до ноември 1997 г. е специализант в Катедра „Психиатрия и медицинска психология“ при ВМИ-Плевен. След отпуск по майчинство и успешен конкурс от 1999 г. е асистент в Катедра „Социална медицина и здравен мениджмънт“ при ВМИ-Плевен, където продължава и до днес независимо от структурните промени и наименования, през които преминава катедрата. През 2008 г. защитава успешно дисертация на тема „Организационни и етични проблеми и тенденции на развитието на хосписните/палиативните грижи в България“ и придобива образователна и научна степен „**доктор**“. През 2009 г. е избрана за доцент и до 2013 г. е ръководител сектор „Медицинска етика“ в Катедра „Медицинска етика, управление на здравните грижи и информационни технологии“. От юни 2013 г. е Декан на ФОЗ, а от 18.12.2014 г. - ръководител на катедра „Общественоздравни науки“. Защитава дисертация на тема „Клиничната етична консултация - нагласи за въвеждане, обучение в етичен анализ и приложение на методология за вземане на решения в клиничната практика“ и на 22 март 2015 г. ѝ е присъдена научната степен „**доктор на науките**“. Професионалната си квалификация доц. Янкуловска повишава по пътя на магистратура, специализации, курсове, сред които най-значими за развитието ѝ като учен и преподавател са:

➤ Завършена Европейска магистратура по биоетика (2002-2004) на Католически Университет-Льовен, Белгия съвместно с Католически Университет-Ниймеген, Холандия, Университета в Базел, Швейцария и Университета в Падуа, Италия;

➤ Специализация (2000-2003 г.) и придобита специалност по социална медицина и здравен мениджмънт 2003 г.;

➤ Интензивен 10-дневен курс „Епидемиология и биостатистика общественото здраве” - 1997 г. Университет Еразмус Ротердам, Холандия, Университет Кембридж, Великобритания и Медицински университет - Варна;

➤ Курс „Човешки права и медицина” - Дубровник, Хърватска-2003 г.

➤ Европейски курс по „Етика на биотехнологиите”- 2006 г. Бърно, Чехия;

➤ Курс „Смърт без страдание” - 2006 г., Ниймеген, Холандия;

➤ Курс „Палиативни грижи в гериатрията” - 2006 г. Залцбург, Австрия;

➤ Лятно училище „Добро управление, компетенции и етика в общественото здраве” - 2007 г., Белград, Сърбия;

➤ Обучителен курс по приложно обществено здраве - 2007 г., Хага, Холандия;

➤ ASPHER „Human Rights and Patient Care Core Network“, Summer School – 2014 г., Загреб, Хърватска;

➤ Обучения по етични проблеми на изследователската работа в здравеопазването и по организиране на комисиите по проблема 2003 г. организирани от Университета Илинойс, Чикаго;

➤ Курсове по методически основи на научните изследвания и по приложение на статистическите методи в медицинските изследвания - 2006 г. ССКБ, София; по медицинска педагогика - МУ-Плевен.

Владее отлично английски и руски и на основно ниво – френски език.

Доц. Янкуловска взема активно участие в дейности на МУ-Плевен: секретар, а от 2012 г. председател на Комисията по етика на Научно-изследователската работа; секретар и председател (от 2014 г.) на Научния съвет по медико-социални специалности; председател на Етичната комисия на МУ-Плевен. Постоянен член на комисии за провеждане на държавен изпит.

Доц. Силвия Янкуловска е член на професионални и научни организации в България - БЛС, СУБ, Българско общество по история на медицината, Българска асоциация по обществено здраве. Значителен е броят и на международните организации, в които членува: *Европейска мрежа по клинична етична консултация - ECEN (представител за България), Международна асоциация за обучение по етика - IAEE, Световна асоциация по медицинско право - WAML, Европейска асоциация по обществено здраве - EUPHA, Европейска асоциация по здравен мениджмънт - EHNA, Асоциация на училищата по обществено здраве в Европейския регион - ASPHER, Форум по обществено здраве за Юго-Източна Европа - FPH-SEE, Международна болнична федерация - INF, Международен научен комитет на ЮНЕСКО.*

Включена е в 6-то и 7-мо издание на Who is Who in Medicine and Health care. За 2007 и 2009 г. и в 24-то и 25-то издание на Who is Who in the World за 2007 и 2008 г.

2. Общо описание на представените материали и изпълнение на наукометричните критерии.

Доц. Янкуловска се представя в конкурса с общо **211** заглавия, от които: **дисертационни трудове 2; монографии и самостоятелни глави от научни**

книги - 17, (4 в чужбина), **учебници и учебни помагала** - 18 (2 в чужбина); публикации **в научни списания** – 65 (15 в чужбина), публикации в **сборници** - 23 (9 в чужбина), участия в **научни форуми** - 86 (42 в чужбина, с публикувани резюмета в списания и сборници, които се присъединяват към научната дейност; останалите 44 участия се приемат като научна активност).

След заемане на академичната длъжност „доцент“ научните трудове са 118. Хронологичното и съдържателно разглеждане на публикационната ѝ активност доказва интензивната работа в годините, последвали заемането на позицията на доцент. По мястото в авторските колективи на реалните публикации, кандидатката е самостоятелен автор в над половината - 56%, а първи автор - в 16%, което безспорно показва нейната самостоятелна и водеща роля в научно-изследователската работа.

Научните списания, в които са публикувани трудовете на доц. Янкуловска са разнообразни и съответстват на разработваната тематика: от българските - „Социална медицина“, „Folia Medica“, „Здравен мениджмънт“, „Asklepios, International Annual of History and General Theory of Medicine“, „Акушерство и гинекология“ и др.; от чуждестранните - *European Journal of Public Health; Annals of Oncology; Palliative Medicine; American Journal of Hospice and Palliative Care; Nursing Ethics; Medicine and Law; Revista Latinoamericana de Bioethica; Medicine, Health care and Philosophy; Revista Romana de Bioethica; Management in Health Journal.*

Представянето на творчеството на кандидатката в чужбина е много добро - 72 от трудовете са публикувани в авторитетни чуждестранни издания. Това носи и висок Импакт фактор (IF) - 53,8218.

В представените справки от Централна медицинска библиотеката - МУ-София и Медицинска библиотека - МУ-Плевен са отбелязани общ брой **цитирания** на трудовете на С. Янкуловска 245, от които 210 в България и 35 в чуждестранни източници, което е впечатляващо свидетелство за добро познаване на работите ѝ в професионалната българска и международна научна общност.

Участвала е в 5 изследователски проекта: три университетски, един на БАН и един международен. Участва в 7 редколегии на научни списания в чужбина като член на издателския съвет (“Medicine, Health Care and Philosophy”, “Mediterranean Journal of Biosciences”) и като постоянен рецензент на още пет списания.

Научен ръководител е на трима докторанти, от които двама са защитили и един е пред защита.

Присъдени награди: от СУБ - 2004 г. в категория „Млади учени до 35 г“ за труда „Мениджмънт и етика на хосписните грижи“; от СУБ - клон Ст.Загора, 2004 и 2008 г. за най-добра научна разработка (2004г.) и най-добре представил се млад учен (2008 г.) на Международни научни конференции – Ст.Загора, за работа със студенти - на XII Medical Scientific Conference for Students and Young Doctors, 2014.

Съпоставката на данните на доц. Силвия Янкуловска с наукометричните критерии, заложили в Правилника за развитие на академичния състав на МУ-Плевен за заемане на академична длъжност „професор“ показва, че кандидатката

за професор покрива, а в редица пунктове многократно надвишава изискванията поставени от МУ-Плевен:

Критерии	МУ-Плевен	С. Янкуловска
Дисертации	2	2
Реални публикации	50	125
Резюмета от доклади отпечатани в чужди научни списания		42
Публ. в чужбина	7	72, в т.ч.42 от резюмета
Цитирания	20	245, в т.ч. 35 в чужбина
Учебник		18
IF	>10	53,8218
Проекти		5
Докторанти	2	3
Редколегии		7

3. Качествена оценка на научно-изследователската дейност и приноси.

Представената научна продукция на доц. Янкуловска е по темата на конкурса и покрива широк спектър теми, актуални за света и за България. Между тях се открояват два основни тематични кръга: различни аспекти на **общественото здравеопазване и здравния мениджмънт и фундаментални и специални проблеми на медицинската етика**. Като свързващи ги звена могат да се разглеждат хосписни/палиативни грижи и управленска и бизнес етика, които за удобство ще бъдат присъединени към втория тематичен кръг. В този порядък се разглеждат научните трудове и техните приноси.

По първи тематичен кръг **Обществено здраве, управление на здравните грижи и здравен мениджмънт:**

Очертани и конкретизирани са демографските подходи за изучаване и оценка на общественото здраве. Анализирани са демографските тенденции (възрастова структура, раждаемост, обща и детска смъртност, средна продължителност на предстоящия живот) в света и България (№№120,121,122,123,139). Установените закономерности имат значение като изследователски факт, а представянето им в учебни ръководства дава модели за анализи и разбиране на демографските индикатори за оценка на популационното здраве от широк кръг здравни специалисти.

Подробно е анализирано стареенето в България в контекста на Балканските страни и тези от Западна Европа (№46,176), а също по региони у нас (200), което има познавателно и приложно значение.

Проучени са съвременните тенденции на инфекциозната заболяемост, главно СПИН, туберкулоза и ТОРС (36,86,182), което наред с очертаните глобални проблеми на общественото здраве (124) е принос към изясняване на тази тематика, с оглед на задачите пред политиците и изследователите у нас.

Въз основа на анализ и собствен изследователски опит са представени статистически методи за изучаване на общественото здраве в ръководство за преподаватели, изследователи и здравни професионалисти (108,109).

В група публикации е проучено и анализирано мнението на пациенти и лекари за здравната реформа у нас (30,150) и обоснована необходимостта от системно проучване на общественото мнение за здравеопазната дейност (80). На този фон е проучена удовлетвореността от болнични грижи на различни групи пациенти (140,159,195).

Проучванията върху лекарствената политика (онкологични, сърдечно-съдови и други пациенти) имат значение за подобряване на управлението на здравната помощ (75,145,152,158).

Управлението на здравните грижи е обект на редица проучвания, между които: а) с теоретичен принос е изследването върху на пазара на труда на медицинските сестри и определящите го фактори, а с приложен характер – метода на симулационно моделиране за прогнозиране на потребностите от здравни кадри в България (66,151,157); б) с теоретико-приложен характер е анализът на дейността на ръководителите на здравни грижи в болниците и подходите за оптимизиране управлението на работното им време като условие за по-добра грижа за болните (62, 65,76,162,211).

По втория тематичен кръг **Фундаментални и специални проблеми на медицинската етика** кандидатката има значително по обем научно творчество, което не може да бъде представено в своята пълнота. Достойнство на работите от този кръг е, че в тях се дискутират най-съвременни проблеми на биоетиката. Актуалната информираност, ерудиция и солидна научна подготовка на доц. Янкуловска са ѝ позволили да скъси времето на достигане на горещите дебати от световните научни форуми до България и обратно - българските постижения и проблеми да започнат да се появяват на европейската и световна научна сцена. Най-общо научните трудове от този проблемно-тематичен кръг могат да се разглеждат в следните направления.

Първо направление **Общи и специални проблеми на медицинската етика** включва изследвания предимно с теоретико-познавателен характер, коментар на ключови за медицинската етика международни документи, както и конкретни проучвания по специфични етични проблеми.

Направен е сравнителен анализ на Кодекса на професионалната етика в България с Хипократовата клетва, Женевската декларация и Международния кодекс на медицинската етика (24); на основата на сравнителен анализ на последната версия на Декларацията от Хелзинки с предходни версии се разкрива ефекта на новото съдържание на документа за организацията на изследователска работа с хора (70).

Представени са основните етични теории като е поставен акцент върху непознатите или малко известните у нас: персонализъм, противопоставяне на етиката на справедливостта и етиката на грижите (42,43,110,111,112,114,116, 183). Проучени са културалните различия по отношение съдържанието на основните принципи в етиката и възгледите по въпросите за началото и края на живота (110,111,112).

Проучени и представени са „горещите точки“ в съвременните етични дебати: по приложение на критерия възраст при разпределение на здравните ресурси (23,206); легализиране на сурогатното майчинство (18,50); взаимовръзката достойнство-евтаназия (97,203); съобщаване на истината на терминално болни и приложимост на предварително изразена воля на пациентите (32,89,144,154,186); приложение на нови репродуктивни технологии (53,67,110,111,112,114,187); проблеми на донорството и трансплантацията (38,61) и др.

Разкрити са етичните проблеми в областта на общественото здраве (54,67,191). Разработеният казус за законодателството за забрана на тютюнопушенето на обществени места у нас в светлината на концепцията за промоция на здравето и етика на общественото здраве е единствен от български автор, получил място в *Сборник на казуси по етика на общественото здраве на Центъра за контрол и превенция на болестите, Атланта, САЩ* (99).

Систематизирани са основните сфери на развитие на биоетиката - уважение на автономността на пациента и концепция за информирано съгласие, биоетичния дискурс около началото и края на живота, трансплантационната и изследователска етика и етика на общественото здраве (85,155).

Проучено и систематизирано представено е развитието на биоетиката в България в *Международния наръчник по глобална етика* на реномираното издателство *Springer* (98).

По второ направление ***Проблеми на обучението по медицинска етика*** публикациите са синтез на отлично познаване на съвременни методи на обучение, въобще и в биоетиката по-конкретно и на разбиранията и решимостта на кандидатката да провежда модерно обучение за българските студенти и практикуващи здравни специалисти. Публикациите имат иновативен характер и съдържат в голямата си част методологически приноси.

Очертано е разширяването на предметния фокус на етиката в медицинската практика, необходимостта от промени на терминологията и съдържанието на обучението по биоетика (42,107).

Разработен и приложен за първи път у нас е оригинален метод за етичен анализ на клинични казуси в обучението на студенти по медицина и анализирано усвояването му в 5 последователни академични години (2,22,172). Разработен оригинален метод за анализ на етични казуси и приложен върху казус от сестринската практика (8,107).

Разработена и приложена е методология за обучение по биоетика и мениджмънт и етика хосписните грижи (чрез анализ на филм по специално съставен за целта въпросник) (35,57,109).

В анализ на обучението по биоетика у нас са показани преимуществата на малко и неизползваните интерактивни и нетрадиционни подходи - етични кафенета, джобни карти по етични теми, компютърни системи за всекидневно дозирано обучение по етика в клиничната практика (131,133,205).

Направен е цялостен анализ на обучението по биоетика в България в теоретичната и практическата му част (107). Изследвано е влиянието на обучението по биоетика върху етична чувствителност и моралното разсъждаване (185).

По третото направление *Клинична етика* кандидатката има заслугата първа да представи пред медицинската общност проблема за клиничното консултиране в неговата пълнота и да разработи инструментариум – оригинален и адаптиран - за етапите на провеждането и оценката му.

Аналитично са представени същността и основните модели за осъществяване на клинично етично консултиране (КЕК) с фокус върху френския модел на предлагане на консултативни услуги (11,12,170). Представени са възможностите на КЕК като средство за повишаване компетенциите на медицинските професионалисти за по-успешно справяне с морално-етичните дилеми в конкретни клинични ситуации (2).

За първи път е проведено проучване на опита на лекари от различни специалности и нива на болничната помощ във вземане на етични решения и техните нагласи за въвеждане на КЕК у нас (6,14,129,130).

Адаптирана и апробирана е методология на КЕК на място и приложена в случаи на конфликт на правата на пациента и персонала (2,208).

По четвърто направление *Хосписни и палиативни грижи* Силвия Янкуловска е първи изследовател на хосписните грижи в България като законово уреждане, финасиране, организация, състав, роли и квалификация на персонала. Проведено е оригинално, всеобхватно проучване на национално ниво чрез надеждна методика (1,5,58,60,103,146).

Обобщен и представен е световният опит от историята, философията, организацията на хосписните/палиативните грижи и ролите на членовете на екипите (44,56,101,102,167).

Проучени са основните трудности във функционирането на хосписите в България, в т.ч. и произтичащи от законовата регламентация в ЗЛЗ (1,4,59,103). Изградена е пълна база данни за регистрирани и функциониращи хосписи, която улеснява самите хосписи като мрежа, националната статистика и контролните органи (1,5). Формулирани са конкретни препоръки до държавни и обществени институции (1).

За първи път в нашата социално-медицинска литература са представени вижданията и разбиранията на различни групи (студенти, персонал, близки на терминално болни) относно „добрата смърт” и е направена връзка със същността и философията на палиативните грижи (1,31,79,88,103,184).

Направено е цялостно систематизирано представяне на развитието на хосписната концепция и свързаните етични проблеми в световен мащаб в *Международната енциклопедия по биоетика* на реномираното издателство Springer (100).

По направление *Управленска и бизнес етика* доц. Янкуловска хвърля мост между етиката и нуждите на обучението по управленските специалности в общественото здравеопазване с разработването на специален курс. В характерния си стил, тя е направила задълбочено изследване по проблема и могат да се отчетат следните приноси:

Представени са водещите теории в бизнес етиката, концепцията за интегритета в управлението, моралната отговорност на организациите изобщо и към потребителите и служителите конкретно (117,118).

Разгледани са специфичните особености на бизнес етиката в здравеопазването, проблемите на безопасността на медицинските технологии, разработването на нови медикаменти и взаимоотношенията с фармацевтичните компании (117,118).

Направен е сравнителен анализ на подходите на биоетиката и бизнес етиката и е утвърдено становището, че принципализмът е водеща теория единствено в биоетиката (33).

Анализирани са етичните аспекти в рекламата по отношение на общественото здраве (68)

4. Оценка на учебно-преподавателската дейност

Доц. Янкуловска има преподавателски стаж 15 години и 4 мес. (към датата на подаване на документите), с трайно висока учебна натовареност, реализирана във всички структурни звена на МУ-Плевен - факултетите по Медицина, Обществено здраве (магистри и бакалаври), Здравни грижи (бакалаври) и Медицински колеж. В издаденото от Медицински университет-Плевен Удостоверение (№562/24.04.2015) е отбелязана учебна натовареност (в еквивалентни часове) за последните четири години общо 4170. Доц. Янкуловска води преподаване по **социална медицина, медицинска етика, мениджмънт и етика на хосписните грижи, социална медицина с промоция на здравето, управленска и бизнес етика, медицинска социология**. Разнообразието на специалностите и степените на обучение, в които преподава, я подтиква към адаптиране на съществуващи и разработване на нови учебни програми, семестриални, изпитни тестове и учебни материали. Тя е разработила лекционни курсове и практически упражнения по **социална медицина (англоезично обучение за медици) и по медицинска етика (англоезично и на български език обучение при медици)**. Доц. Янкуловска е разработила учебните програми и всички съпровождащи ги учебни материали по дисциплини, на които тя е водещ лектор: „Мениджмънт и етика на хосписните грижи” (за бакалавърска и магистърска програма УЗГ, единствена по рода си дисциплина в Източна Европа), „Управление и бизнес етика” (маг. програми УЗГ и ОЗЗМ). Разработила е оригинална учебна програма за дисциплината „Биоетика” в проект за акредитиране на магистърска програма „Фармация”. Запознаването с последните три програми ми даде възможност да оценя изключително иновативния им характер и заедно с това творческия подход на кандидатката при прилагане на постиженията от научно-изследователската работа за модернизиране на медицинското образование. Разработването на учебници и учебни помагала по новите, в т.ч. уникални дисциплини (№№111,113,115,118,124) е завършващият елемент в този цикъл, в който доц. Янкуловска успешно се представя като съвременен университетски преподавател и с това покрива качествената характеристика на академичната длъжност „професор”. Признание за нейната дейност е привличането ѝ за хонориран лектор по „Медицинска етика” в единствената в България магистърска програма по „Интегративна биоетика” в СУ „Климент Охридски”.

Доц. Янкуловска участва в установените традиции на Медицински университет - Плевен да създава учебници и учебни помагала на най-високо

ниво по дисциплините от общественото здравеопазване. Нейните учебници се отличават с богата информативност, актуалност от днешния ден, много добър стил и език, методичност, ясни послания, подходящо подбрани по брой и по разнообразие казуси, с възможност за размисли и самообучение. Тази характеристика на учебници е съществена част от педагогическата дейност на кандидатката.

5. Лични впечатления. Познавам Силвия Янкуловска като целеустремен професионалист, с непрекъснат стремеж за усъвършенстване и перфекционизъм, с висок морал в научната работа, последователна в изследователските си търсения, ерудиран преподавател. Впечатлена съм от уменията ѝ на лектор, който прекрасно общува с различни аудитории - студенти, учени в страната и чужбина. Високо оценявам неизтощимото ѝ желание, превърнато в успешни действия, да открива нови области в биоетиката, да ги проучва, представя и така да приобщава български учени и професионалисти към най-съвременните дебати по „горещи теми”.

Заключение

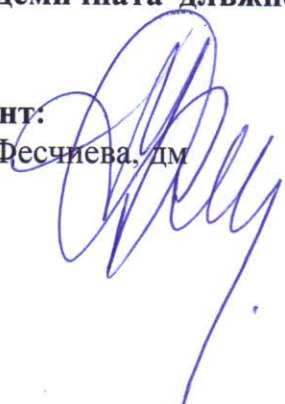
Анализът на цялостната научно-изследователска и преподавателска дейност на доц. Силвия Александрова-Янкуловска, дмн показва:

1. Тя напълно покрива количествените критерии на Закона и на Правилника за развитие на академичния състав на МУ-Плевен за заемане на академичната длъжност „професор”;
2. Със своята задълбочена, целенасочена изследователска дейност, продуктивно влияеща върху медицинското образование, с международно признати постижения и завоюван авторитет, доц. Силвия Янкуловска има качествената характеристика на университетски професор. Фактическото заемане на длъжността ще даде възможност за развитие и обществено оползотворяване на капацитета ѝ.

Всичко това е основание за положителната ми оценка и с огромно удоволствие препоръчвам на членове на Научното жури да гласува доц. Силвия Александрова-Янкуловска, дмн да заеме академичната длъжност „професор”.

Рецензент:

доц. Н. Фесчиева, дм

22.07.2015 г.